

НАШ ЈЕЗИК

Књига XLIV

Св. 1–2 (2013)

САДРЖАЈ

Чланци

О облицима фитонима <i>налеј</i> (МИЛИЦА РАДОВИЋ ТЕШИЋ).....	3
Именица <i>криза</i> у савременом српском језику (ЂОРЂЕ ОТАШЕВИЋ).....	13
Именица <i>учиџел</i> у лексичком систему српског језика (БОЈАНА МИЛОСАВЉЕВИЋ)	29
Формирање дискурса основношколског уџбеника – законитости колокације и конкорданције (СЛАВКО СТАНОЈЧИЋ).....	45
О идентификовању логичког субјекта и његовом представљању у описним речницима српског језика (АЛЕКСАНДРА МАРКОВИЋ).....	75
О 'госту' и 'гостопримству' у језику и речнику српског језика (РАДОЈКА ВУКСАНОВИЋ)	91
Фигуре хармоничног противуречја у изражавању средњошколаца (ЈЕЛЕНА СТЕВАНОВИЋ).....	103
О народској лексци у Речнику САНУ (НАТАША МИЛАНОВ)	121
Глаголи рађања у српском језику (лексичкосемантички аспект) (МИЛИЦА СТОЈАНОВИЋ).....	135

Прикази

Милош Ковачевић, <i>Грамаџичка џиџања српскога језика</i> (ДРАГАНА РАТКОВИЋ).....	151
Зборник радова <i>На џочецима модерне српске филологије</i> (АНА РАНЂЕЛОВИЋ).....	159
Зборник радова <i>Језик, књижевносџи, вредносџи: језичка исџираживања</i> (МИЛИЦА СТОЈАНОВИЋ).....	163

АЛЕКСАНДРА МАРКОВИЋ
(Институт за српски језик САНУ, Београд)

О ИДЕНТИФИКОВАЊУ ЛОГИЧКОГ СУБЈЕКТА И ЊЕГОВОМ ПРЕДСТАВЉАЊУ У ОПИСНИМ РЕЧНИЦИМА СРПСКОГ ЈЕЗИКА*

У раду се разматра начин идентификације логичког субјекта у описним речницима српског језика (у РСАНУ и РМС) и указује на потребу за уједначавањем поступака лексикографског представљања овог реченичног члана, као и за дорадом Упутстава за израду РСАНУ с тим у вези. Указује се и на тип реченица које могу имати два логичка субјекта, који није описан у нашим граматикама.

Кључне речи: логички (семантички) субјекат, однос граматике и речника, српски језик.

1. Увод

1.1. Предмет нашег рада јесте начин на који се у описним речницима српског језика идентификује логички субјекат уз глаголске сублексе¹ (које се јављају као центри реченица са логичким субјектом), као и прилошке сублексе (које се јављају као лексичко језгро

---

* Овај рад је настао у оквиру пројекта *Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ* (бр. 178009), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

¹ У раду ћемо користити појам сублексе као лексе употребљене у једном значењу (ако их има више), онако како га дефинише Љ. Поповић (2003: 208).

копулативног, прилошког предиката у реченицама с логичким субјектом). Посматраћемо описне речнике ширег обима, пре свега *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* Српске академије наука и уметности (РСАНУ), који ће бити у фокусу наше пажње, као и шестотомни *Речник српскохрватског књижевног језика* Матице српске (РМС).

1.2. Повод за писање овог рада и циљ који из тога проистиче могли би се представити на следећи начин:

Упутства за израду РСАНУ писана су педесетих година XX века, у време рада на првом тому Речника, и од тада у неколико наврата допуњавана у појединим члановима, али никада потпуно и систематски. Прилично су сажета када је реч о глаголској валенци, која се непосредно тиче теме нашег рада. У њима се не каже ништа експлицитно о поступку лексикографског представљања логичког субјекта у реченицама с глаголским и прилошким предикатом. Сматрамо да би било корисно допунити Упутства и стандардизовати поступке приликом навођења података о јављању логичког субјекта у конструкцијама с појединим сублексемама.

Још један повод за овај рад могао би се објаснити потребом за повезивањем граматике и речника, на коју је у лингвистици често указивано. Заступајући интегрални приступ синтакси, Љ. Поповић истиче у којој мери и граматички и лексикографски опис губе услед недостатка повезаности и сарадње стручњака који су ангажовани на њиховој изради.² На потребу за том сарадњом указивала је и З. Тополињска (2002: 33). Ј. Апресјан такође заступа интегрални опис језика, каквим сматра онај у ком су „речник и граматика ... међусобно усаглашени по типу информација које се у њих уносе, као и по начину на који се бележе“ (Апресјан 1995: 135).

Сматрамо да је и најновија дескриптивна синтакса српског језика (Пипер и др. 2005), у којој је дужна пажња посвећена конструкцијама с логичким субјектом (у оквиру синтаксе падежа, уп. Антонић 2005: 128–129; 177–181; 195–197), као и у оквиру поглавља *Просија реченица као синтаксичка целина* (Ружић 2005: 478; 488; 497) и *Пер-*

---

² „Традиционална лексикографија се бави речима, а не синтаксичким јединицама које се од њих формирају, не поклања довољно пажње синтаксичким аспектима употребе лексема ... нити поставља одговарајуће задатке синтаксичарима. А та неинтегрисаност између приказа синтаксе (и уопште граматике) и речника односно одсуство координације рада на граматикама и речницима јесте једна од главних препрека за модернизацију и граматичког и лексикографског описа српског стандардног језика“ (Поповић 2003: 204).

соналности (Пипер 2005: 603–607)), могла да пружи још детаљније информације о субјекатском генитиву, дативу и акузативу да су дате информације биле системски обележене у РСАНУ и РМС и да их је као такве било могуће пратити.³

С друге стране, сматрамо да су лексикографи (иако сваки лексикограф није нужно и стручњак за синтаксу) дужни да се у свом раду више ослањају на синтаксу и да се труде да у што већој мери лексичку грађу коју у речнику треба да прикажу пропрате релевантним граматичким информацијама.

Овим радом желели смо да укажемо и на један тип омашке на који се повремено наилази у речницима.⁴ Наиме, уз поједине семантичке реализације неких глагола могу се наћи примери погрешног навођења генитивске, дативске и акузативне рекције у случајевима употребе глагола у конструкцији са логичким субјектом у тим падежима. Циљ нам је да се указивањем на ту појаву спрече сличне омашке.

2. О глаголској валенци у Упутствима за РСАНУ

Као што смо рекли, Упутства за израду РСАНУ прилично су сажета када је реч о члановима посвећеним глаголској валенци. Један члан посвећен је десној глаголској валенци (уп. члан 300).⁵ У Упутствима се, међутим, не каже ништа о поступку лексикографског представљања леве глаголске валенце (информације о субјекту, односно спољашњем или првом глаголском аргументу) иако се тај поступак понекад примењује, а не каже се ни када то треба чинити.

Поступак који се примењује у РСАНУ јесте навођење информације о вршиоцу радње, односно носиоцу стања, односно особине, формулом *о + локалтив*, која се понекад наводи у загради, после дефиниције, нпр.: *о живојинијама, о деловима њела, о биљкама* и сл. Информација која се на овај начин износи подразумева навођење тематске групе именица чији се чланови могу наћи у функцији субјекта и тиче се рестрикције селекције или семантичке спојивости. На осно-

---

³ Мислимо на могућност уочавања свих конструкција с логичким субјектима, какву пружа речничка грађа као корпус; о томе нешто више у тачки 6 овог рада.

⁴ Ми ћемо је илустровати примерима из РСАНУ, али слични случајеви нису ретки ни у дијалекатским речницима.

⁵ У њему се, на примеру глагола *држајти се*, говори о десној валенци овог глагола.

ву припадности лексема у функцији субјекта, односно објекта некој тематској групи (односно семантичком скупу), може се лакше утврдити да ли је реч о једном или више значења (односно подзначења) неког глагола.⁶

У Упутствима се такође не дају експлицитне препоруке за пружање граматичких информација код глаголских сублексема које се јављају као центри предикатских реченица с логичким, семантичким субјектом. Само се у члану 76, посвећеном дефинисању, може наћи информација која се на посредан начин тиче тог проблема:

„Нарочито у компликованим дефиницијама треба водити рачуна о томе шта се добива ако се у примеру реч која се дефинише замени дефиницијом која се за њу даје. На пример, реч „болети“ не би се могла дефинисати само као ’осећати бол’ зато што *боли ме рука* значи ’ја осећам бол у руци’. Кад би *болеџи* значило само ’осећати бол’, у примеру би испало да рука осећа бол. Стога би основно значење требало дефинисати: ’бити извор бола’“ (Упутства, чл. 76).

3. Проблеми у представљању глаголске валенце у РСАНУ

Из сопственог искуства, као и из разговора с млађим (и неким старијим) колегама познато нам је да највише проблема лексикографима задаје управо обрада глагола (с којом се по тешкоћи може мерити и обрада функционалних речи). Један од разлога лежи у чињеници да глагол у личном глаголском облику има улогу централног реченичног конституента – предиката, а његова валенца условљава број и врсту других главних чланова реченице (субјекта и глаголских допуна, уколико говоримо о формалном плану реченице, односно аргумената, уколико говоримо о семантичком плану реченице, предикатско-аргументској структури, односно пропозицији). Глаголска валенца кључна је за формирање реченичних модела,⁷ што лексико-

---

⁶ Појам рестрикција селекције (или селекциона рестрикција) односи се на семантичка ограничења у спојивости предиката и његових субјекатских и објекатских аргумената, односно на уопштена семантичка својства језичких јединица које се могу наћи у функцији субјекта, односно објекта неког глагола. Више о томе в. у Артс (2001: 98); Чомски (1964: 95–97 *et passim*). О коришћењу селекционе рестрикције као дијагностичког средства за издвајање појединих глаголских и придевских значења (и подзначења) в. Еткинс–Рандел (2008: 302–304).

⁷ Више о томе в. у Ружић (2005: 478). О значају глагола као централног конституента предикатске реченице за формирање реченичних модела в. Поповић 2003: 209–210.

графско представљање глаголских сублексема чини посебно комплексним. Због тога сматрамо да би Упутства требало допунити у вези с лексикографским представљањем глагола и, с тим у вези, чланова реченице који су условљени глаголском валенцом.

Што се категоријалног обележја прелазности тиче, став је да глаголске одреднице (као ни поједина глаголска значења) не треба експлицитно квалификовати као прелазна, односно непрелазна, јер је то могуће уочити посредно, на основу дефиниција и примера.⁸ Мотив за такав став вероватно лежи у чињеници да један исти глагол може бити прелазан и непрелазан у разним значењима.⁹ Према Упутствима, допуна се експлицитно наводи само онда када се неко значење глагола реализује само у споју са одређеном допуном:

„При обради глагола не треба спомињати да ли је он прелазни или непрелазни – цео или у неком свом значењу, и које падеже тражи уз себе, пошто је то ствар синтаксичког развоја језика, што се, уосталом, види из примера. Али се морају давати они синтаксички моменти који су битни за семантику речи, а то значи за лексикографију. Тако, на пример, глагол „држати се“ има разна значења, али она не зависе само од контекста, него управо од тога да ли и у којим падежима стоји уз глагол допуна. Код значења ’придржавати се (неких схватања, начела и сл.)’ треба истаћи да се то значење остварује само са допуном у генитиву;¹⁰ међутим, у истом глаголу, код значења ’осећати се добро у погледу здравља, добро изгледати’, нема такве падежне допуне. Рекција глагола који се обрађује показује се испред дефиниције ... а евентуална рекција глагола који улази у дефиницију иза дефиниције“ (Упутства, чл. 300).

---

⁸ Овакав став подржава и М. Стевановић: „Ипак се та разлика [у прелазности истог глагола] не обележава посебним ознакама – *йрел.*, *нейрел.*, или како друкчије, нити је то потребно, јер се оне садрже у значењима којима се реч дефинише. Тамо где може настати недоумица, уз прелазан се глагол у заграду стави *кога*, *шћа*, а уз непрелазан – *реч је о (овоме или ономе)* и сваки се неспоразум тиме отклања“ (1982: 292).

⁹ У неким руским и енглеским речницима информација о прелазности глаголских лексема (и сублексема) експлицитно се наводи и квалификаторима; уп. нпр. *Словарь русского языка в четырех томах (Малый академический словарь)*, у ком се користи квалификатор *йерех*. (переходный) и *Macmillan English Dictionary for Advanced Learners*, у ком се користе квалификатори *transitive/intransitive*.

¹⁰ Занимљиво је то што код глагола *држати* у РСАНУ ово значење није посведочено, вероватно зато што га није било у грађи, а пропуштено је да се потврди редакторским примером.

Дакле, допуна се, према Упутствима, наводи онда када је њено постојање услов за реализацију неког значења. Овај случај одговарао би ономе што Д. Гортан Премк назива ограничено слободном и задатом, унапред одређеном синтаксичком функцијом. Примењено на глаголске лексеме, ограничено слободна синтаксичка функција односила би се на случај када „присуство или одсуство некога члана омогућава одређену семантичку реализацију“ (1997: 56), на пример, када се одређено глаголско (под)значење реализује искључиво без допуне, односно увек са њом.¹¹ Задата синтаксичка функција односи се на случај кад је за реализацију одређеног значења неопходна тачно утврђена, унапред задата допуна (задата и што се тиче типа допуне и њеног облика) или конструкција.¹²

4. Допуна или логички субјекат?

Као што смо у уводу поменули, понекад се дешава да се, уместо информације о томе да се глагол у појединим значењима јавља (понекад или обавезно) с логичким субјектом у одређеном падежу, испред дефиниције грешком наведе информација карактеристична за тип и морфолошки израз допуне, навођењем одговарајућих прономиналних речи: (*некоме*), односно (*некога*). Кажемо грешком, зато што су информације овог типа у РСАНУ резервисане за десну глаголску валенцу, за навођење падежног облика допуна. Навешћемо по један пример за глаголе уз које се у неким значењима јављају логички су-

---

¹¹ Ауторка то илуструје примером глагола *зайочейти*, који своје примарно значење реализује само у присуству допуне (која може бити различитог типа и облика); једно од секундарних значења тог глагола условљено је, међутим, одсуством било какве допуне (1997: 57).

¹² То је илустровано примерима глагола *доћи*, који уз допуну у облику предлошко-падежне конструкције *на* + акузатив има значење ’закључити, смислити, сетити се (онога што је исказано акузативом)’, нпр.: *Како сѐ дошли на њо...*; допуна у облику *до* + генитив омогућава реализацију значења ’набавити, прибавити (нешто), домоћи се (нечега)’, нпр.: *доћи до соли*; у безличној конструкцији са логичким субјектом у дативу овај глагол добија значење ’обузети, спопасти (о жељама, потребама)’, нпр.: *Дошло јој је гласно завиче од жалосѝи* (1997: 57–58). Како истиче Д. Гортан Премк, највећи број секундарних значења реализује се са ограничено слободном синтаксичком функцијом, док се са задатом реализује „невелик број секундарних значења“ (1997: 57–58).

бјекти у генитиву/дативу/акузативу, а код којих то није на одговарајући начин наглашено.¹³

нестајати 2. б. (нечега) *недосџајаџи, њонесџајаџи, мањкаџи, њомањкаваџи; не биџи на расџолагању, фалиџи*. — Како се он то тешко повлачи низ гору. Сваки час га задухало, нестајало му *даха* (Лив. 1, 25). И ту нам је нестајало *доброг савеџа* ... јер нисмо знали где нам ваља ... тражити стан (Јаг. 2, 188). У срцу самог војништва нестајало је *војничког заџџа* (Кост. Мита 1, 26). Ко доцне устаје, *обојака* му нестаје (НПосл Вук, 168).

недостајати несвр. б. (некоме, понекад безл.) *не биџи довољан (за неџџо), не досџизаџи, не доџџаџи, мањкаџи*. — Што *јој* је недостајало животна искуства, то *јој* се надокнадило природним умом (Кораблев В., БК 1898, 1189). *Њему* недостаје праве инспирације, и отуда је он, по правилу, само духовит (Недић Љ. 1, 77).

жигнути 1. а. (некога) безл. (ређе са граматичким субјектом „нешто“, „бол“ и сл.) *осеџџи бол у виду жига, џробаде, севање*. — Изгрдџе те тако, да *џе* у бубрегу жигне (Бац. 1, 124). Пробуди се и наставља исте покрете, али *га* жигне љути бол (Ранк. С. 2, 132).

Логички субјекат синтаксичари дефинишу као именичку јединицу у зависном падежу којом се означава носилац ситуације (Поповић 2012: 263),¹⁴ односно носилац стања (Ружић 2005: 488).¹⁵ Говорећи о агенсу израженом дативом, М. Ивић истиче да такви случајеви „показују да појам агенса треба шире схватити: не доследно у смислу вршиоца акције, већ као лице коме се радња приписује“ (Ивић 1961–1962: 140, у фусноти).¹⁶

¹³ Напомињемо да нам није циљ навођење свих сличних случајева, већ указивање на појаву и покушај њеног спречавања.

¹⁴ Љ. Поповић логички субјекат дефинише и прецизније као „номинални конституент у косом (зависном) облику којим се исказује појам кога се на одређени начин тиче садржај ситуације исказане спојем субјекта и личног глагола (са његовим допунама) односно безличним глаголом (са допуном или са генитивним субјектом) (Поповић 2003: 211).

¹⁵ В. Ружић истиче да се логичким субјектом „у традиционалној граматици сматра ... именска реч у зависном падежу (блокирани аргумент) којом се означава појам коме се приписује психо-физиолошко стање, потреба или каква вољна активност, док употреба предиката егзистенцијалног типа подразумева физичку или апстрактну присутност, односно одсутност субјекатског референта“ (Ружић 2005: 488).

¹⁶ Уп. и Ивић 1963: 23.

Дакле, реч је о реченичном члану који се јавља као нетипичан субјекат, а не о реакцијској допуни глагола.¹⁷

5. Преглед грађе

Одлучили смо да претражимо *Српски електронски речник*¹⁸ како бисмо дошли до података о заступљености експлицитне информације о томе да се поједина значења реализују у конструкцији с логичким субјектом. Као што ће се видети, та информација наводи се најчешће код глагола, а много ређе код прилога који се јављају као лексичко језгро копулативног, прилошког предиката; само у једном случају та информација је, по изузетку, наведена под именичком одредницом. Претрагу смо вршили по регуларним изразима *с лог. субјекцијом, с логичким субјекцијом, са субјекцијом у... (одређеном њадежу)*.¹⁹

Формуле које се у РСАНУ користе за навођење информације о томе да се глаголи у појединим значењима јављају као центри конструкција у којима се, као обавезан или факултативни конституент, јавља логички субјекат имају следеће варијанте: *с лог. (ичким) субјекцијом у... (ген./дајћ./ак.); с логичким субјекцијом; њонекад с лог. (ичким) субјекцијом; само у безличним обрцима са логичким субјекцијом у (одређеном њадежу)...* Формула се ставља у заграду и стоји пре дефиниције; ако је реч о безличним реченицама, може јој претходити квалификатор *безл. (ично)*, као саставни део формуле или испред заграде, на пример: *њонекад/честіо безл., с логичким субјекцијом у акузативу*

---

¹⁷ Познато је да се у неким теоријским приступима у допуне убраја и субјекат, будући да се предикат сматра основним реченичним чланом (уп. Мразовић–Вукадиновић 1990: 459–461). Дакле, у допуне неки аутори убрајају и леву глаголску валенцу. Други аутори инсистирају на томе да су субјекат и предикат основни, равноправни реченични конституенти (Поповић 2012: 235; Ружић 2005: 487). В. Ружић истиче да би се условно могло говорити о субјекатској допуни само за именску реч у позицији формалног, граматичког субјекта уз глаголе допадања и интересовања (с дативско-номинативском реакцијом), којој на семантичком плану одговара улога псеудоагенса, односно каузатора, нпр.: *Ти ми се свиђаш* (2005: 497).

¹⁸ *Српски електронски речник* сачињен је на основу осамнаест томова РСАНУ и три последња тома РМС, а недавно је доступан на електронској адреси <http://www.srpskijezik.com/>.

¹⁹ Овај тип претраге засад још увек није могућ у електронском издању Речника доступном на интернету.

или да̄иву; с логичким субјек̄иом у да̄иву или безл.; безл. (с лог. субјек̄иом у...) и сл.

У РСМ користе се сличне формулације типа: *чес̄ио у безличним реченицама или у реченицама с лог. субјек̄иом у да̄иву.*

Што се прилога тиче, формуле се и код њих разликују, а у РСАНУ имају варијанте: *йонекад у безл. конст̄рукцији с глаголом „бӣи” и с логичким субјек̄иом у да̄иву; чес̄ио са субјек̄иом у да̄иву; са глаголом „бӣи” и субјек̄иом у да̄иву; само у безличним обр̄иима са логичким субјек̄иом у да̄иву (ре̄ђе у генӣиву) са значењем...; у й̄редика̄иу реченица с лог. субјек̄иом у да̄иву; с логичким субјек̄иом у да̄иву или безл.; у безличним обр̄иима са логичким субјек̄иом у да̄иву; у реченици са логичким субјек̄иом у да̄иву, као део й̄рилошког й̄редика̄иа; са субјек̄иом у да̄иву.*

У РСМ: *са логичким субјек̄иом у да̄иву (обично енкл. зам.); с логичким субјек̄иом у да̄иву; чес̄ио у безличним реченицама или у реченицама с лог. субјек̄иом у да̄иву; у й̄редика̄иу, са облицима глагола бӣи (јесам) и субјек̄иом у да̄иву.*

Дакле, много би боље било да су формуле овог типа уједначене, стандардизоване. Најбоље би било код глаголских одредница прво дати напомену о типу реченице – *безл./ йонекад безл./чес̄ио безл.*, а затим и напомену *с логичким субјек̄иом у (одређеном й̄адежу).*

Што се прилога тиче, будући да се они јављају као лексичко језгро предиката у реченицама с логичким субјектом у дативу, најбоље би било стандардизовати формулу дату код покрајинског прилога *на̄йер*: *у реченици са логичким субјек̄иом у да̄иву, као део й̄рилошког й̄редика̄иа.*

5.1. Навешћемо, азбучним редом, глаголске сублексе из РСАНУ уз које је констатовано јављање логичког субјекта:

бас̄ӣа̄ӣи (I), бӣӣи (4а2); 5б; 7б; 14б; 23б), буча̄ӣи (3а), вр̄ӣе̄ӣи (II, 2а), да̄ӣи (I, 15а, б; 16в1), 2), 3)), дернӯӣи (II, 2), дожалӣӣи се (I), долазӣӣи (15), до̄ћи (15а, б), журӣӣи (II, 1), завр̄ӣе̄ӣи (I, 7; II, 2а)²⁰, загадӣӣи (II, 2б), зазуја̄ӣи (3)²¹, закренӯӣи (I, 4), за-

---

²⁰ Интересантно је да је код 7. значења овог глагола наведен податак о лог. субјекту, док се код 6. тај податак не наводи, иако се такође јавља као безлично с лог. субјектом: **6.** безл. *йочей̄и жӣга̄ӣи, сева̄ӣи; жӣгнӯӣи,*

*кривајџи*² (II), *закружџи* (II), *замрачџи* (II, 3a)²², *зайекосајџи*, *зайрешијџи*¹ (б), *зайџивајџи* (I, 1в), *зайџијџи* (I, 2; II, 2), *засвџирајџи* (3), *захођајџи* (I), *захџивајџи* (1в), *захџивџи* (1б), *зашијукнујџи*, *збурајџи се*, *згађајџи* (4), *згодијџи* (II, 1), *здигнујџи*=*здиђи* (II, 2), *зейсџи* (1a, 2a, б), *избеђи* (4), *издајџи* (II, 2б), *издобријџи* (I, а, б), *измицајџи* (II, 1б), *имајџи* (I, 10 в, з; 11б, 15), *искајџи* (I, 5a), *ицајџи*, *јајајџи се*, *кајџијулирајџи* (2), *каснџи* (II, 1)²³, *кидајџи* (I, 3б)²⁴, *кренујџи* (I, 2г), *лекнујџи* (I, 1; II, 1в), *леднујџи*, *манџијајџи* (II, 1), *манџирајџи*² (II, 2), *милијџи* (II), *мирисајџи* (I, 4б), *мислијџи* (I, 3в), *миснујџи се*, *мрзейџи* (I, 2), *мркнујџи* (I, 3), *мујџијџи* (II, 1г, 4a), *навалијџи* (II, 3б), *наговесџијџи* (II, 2), *надајџи* (II, 2a, б), *надосџијајџи* (II, 2), *нажмаривајџи*, *најодајџи* (II, 2), *најрејџи* (I, 5), *наслуђивајџи* (I, 2a), *насијџи* (I, II), *насијујџијџи* (7), *најџуживајџи*, *најџужџијџи* (I, 2), *несвесџијџи се* (1), *несџајајџи* (2a, б, 3), *несџајџи* (3a, б, в, 4), *обрџајџи* (II, 1д), *огадијџи* (II, 1a), *одахнујџи* (I, 2), *одбијџи* (II, 2в), *одлакнујџи* (1a), *ојџикнујџи* (II), *ојџегнујџи* (II, 4a), *охџивџи* (II); РМС: *јодносијџи* (I, 3), *сјавајџи* (3), *сџајџи* (I, 6в),

севнујџи. — Уво када заболи, каже се: завртило *ми* у ушима (Пољница, Иван. Ф., ЗНЖ 8, 240). Испод појаса снажно *ми* заврти, засврдла нешто (Ђор. С. 11, 143). Заврти *га* у куку. Намршти се и напне (Божић 2, 61). **7.** безл. (са логичким подметом у дативу) покр. *добџијџи јаку жељу, јако јојзелејџи*. — *Оним јогунцима* завртило. Враг им не да мира (Ђип. 1, 111). Што ти је? Завртјело *џи!* ... Баш нећеш куд си намислила (И., СКГл 15, 728).

²¹ Код овог подзначења стављен је квалификатор физиол.; мислимо да би системска употреба овог квалификатора могла лепо да омеђи семантичке класе предиката уз које се јављају логички субјекти (глаголи којима се означавају физиолошка стања).

²² И значење под *б* је са логичким субјектом, али то није наглашено, вероватно због тога што се од оног под *а* разликује у томе што није безлично, већ са граматичким субјектом.

²³ И код рефлексивне форме овог глагола дефиниција 1. значења, будући да је глагол безличан, поткрепљена је податком о лог. субјекту, док код другог то није случај, претпостављамо због тога што постоји грам. субјекат: **II.** ~ **се** покр. **1.** (са лог. субјектом у дативу) *немајџи времена за одлагање, не мођи чекајџи*. — *Мени се касни*. Замахнем људски, избијем му из руке сабљу (Виенац 1885, 264). **2.** *одуживајџи се, ојџезајџи се (о времену)*. — Не имајући посла, вријеме *ми се* касни (Павлин., Р. МС—МХ).

²⁴ Још један пример погрешног навођења рекције и логичког субјекта у акузативу: **3.** (некога) ... **б.** (са логичким субјектом у акузативу) безл. *осеђајџи јаке болове сличне чујању, чујајџи*. — Отровани [се] тужи да *га* пече и кида у устима (Ђорђ. Вл. 5, 246).

ӣребайи (2), *узетии* (I, 16б)²⁵, *усхйейи* (б), *уйворийи* (II, 2), *хйе-ӣи* (I, 8б), *шйуцнуйи* (II), *шйуцайи*² (II).²⁶

5.2. У РСАНУ наведен је податак о логичком субјекту (само у дативу) код 14 прилошких одредница, а у РМС код 3:

То су у РСАНУ: *добро* (3а), *драго* (3а, б, в), *дремно*, *жао* (1а, б), *криво* (3), *мило*³ (2), *мрзно* (1), *мрско* (2), *мучно* (2а, б), *надесје*, *найер*,²⁷ *нейраво* (2), *нейоћудно*, *облачно* (2а); РМС: *ӣако* (5б), *ӣешко* (7), *свеједно* (1).

5.3. Пронашли смо само једно навођење податка о логичком субјекту код именице; лексикограф је заправо имао у виду глаголе с којима је ова именица често колоцирана: **мравци** ... м мн. (најчешће уз глаголе: подилазити, подићи, пролазити, проћи и сл. и [с] логичким субјектом у акузативу).²⁸

6. Анализа грађе и закључци

На основу приложене грађе могло би се закључити да је експлицитно навођење информације о појави (обавезној или факултативној) логичког субјекта у конструкцијама с појединим глаголским и прилошким лексемама релативно ретка и несистемски спроведена

---

²⁵ Код значења датог под 18 нема податка о томе да се реализује с логичким субјектом у акузативу: **16. б.** (у безличној конструкцији са „се“, са логичким субјектом у дативу) *доћи*, *досйейи* у неко *сйање*, *расйоложење* и сл., *бийи обузей* неким *расйоложењем*. — *Јаблану* се узело на смех (Радић Д., РМС). **18.** *обузейи*, *захвайийи*. — Пријевор понесе у Турску ... да га погледа кад *га* жеља узме за својом кућом и својим крајем (Сиј. Ћ., РМС). Узела *га* грозница (Леск., РМС).

²⁶ За нашу тему није од значаја да ли се ради о лексемама које припадају књижевном језику или су на неки начин територијално или употребно ограничене.

²⁷ Занимљиво је да се овај податак јавља код одредница оквалификованих као заст. и покр., као што су *надесје* и *найер*, а не и код прилога као што су *досадно*, *лако*. То објашњавамо природом грађе коју је лексикограф изабрао за илустрацију појединих значења, односно, недостатком примера с логичким субјектом код прилога *досадно*, на пример.

²⁸ Код ових глагола у РМС (будући да у РСАНУ још нису обрађени) нема информације о лог. субјекту. Претпостављамо да ће се она наћи у РСАНУ на одговарајућим местима.

пракса у РСАНУ и РМС. Кад кажемо да није системски спроведена, имамо у виду неколико момената:

- дешава се да се у оквиру примера наведених за поједина значења налазе и примери с логичким субјектима, а да се то не констатује (на пример, готово сва значења глагола *несїаїи* (осим значења 2б) реализују се (или се могу реализовати) с логичким субјектом у генитиву, а то се наглашава само код неких подзначења; сличан је случај код одредница *заврїеїи*, *узетїи*;²⁹
- понекад се код једног подзначења неког глагола констатује постојање логичког субјекта, док се код другог, датог под истим бројем или бројем поред то не учини; наша је претпоставка да се то често дешава онда када се уз логички субјекат појављује и граматички; чини се као да је логички субјекат у тим случајевима мање проминентан, па се лексикографу не намеће као потребно да напомене његово јављање; уп. глаголе *замрачїи*, *каснїи*, *узетїи* и под њима дате напомене (у тачки 5.1 овог рада);
- дешава се и то да се сасвим слична (а ми бисмо рекли идентична) значења, која се чак реализују у истим синтаксичким конструкцијама, различито дефинишу и уз различите граматичке напомене; то показује колико је лексикографима понекад тешко да направе разлику између допуне и логичког субјекта, на пример: **загадити се 2. а.** (некоме) *изазваїи одвраїносї*, *їосїаїи одвраїан*, *гадан*, *згадїи се*. — Многи се опет малоумник отклати [у Америку] без нужде ... а врати се ... без мара и воље за домаћи живот, који му се готово загади (Буд., БК 1902, 874). Тај је бубњар прочити протак! — загади се *Санїићу* (Драж. 2, 352). **б.** безл. (са логичким субјектом у дативу) *осетїи одвраїносї*, *гађење*. — Једино се бојим да нам се овдје не загади (Јонке 2, 320). Рекли бисмо да је реч о истом значењу и да му одговара дефиниција под *а*, ако се изузме каузативни део дефиниције *изазваїи одвраїносї*;³⁰
- дешава се, као што смо поменули, да се наведе погрешна информација, на основу које се може закључити да се глагол реализује с рекцијском допуном у одређеном падежу, а не с логичким субјектом (такав је случај са сублексемама *жигнуїи*

²⁹ В. напомене уз те глаголе у тачки 5.1. овог рада.

³⁰ Исто значење (и исту дефиницију) има глагол *згадїи се* 'постати одвратан, гадан, смучити се'.

(1а), *загадиџи се* (2а), *кидаџи* (I, 3б), *несџајаџи* (2б), *недо-сџајаџи* (б)).

Када смо рекли да је пракса навођења информација о логичком субјекту релативно ретка, имали смо у виду претпоставку да је број глаголских и прилошких сублексема код којих је она требало да буде наведена у РСАНУ сигурно много већи, а то је могуће закључити самим прегледом глагола и прилога које смо навели у тачки 5.1. У том списку не може се наћи чак ни тако прототипичан глагол којим се означава физиолошко стање какав је *болеџи* (као ни његове префиксирание сложенице *доболеџи* и *заболеџи* на пример, које су у РСАНУ потврђене примерима с логичким субјектима). На списку нема ни глагола *зујаџи* јер код њега (уп. значење 3а)³¹ нема одговарајуће информације о логичком субјекту, иако је она дата код префиксираног *засујаџи*. Нема ни глагола *доџадаџи се*, још једног од прототипичних глагола којим се означавају осећања и уз која се јавља логички субјекат. И на томе ћемо се задржати. Намера нам није била да критикујемо Речник САНУ, већ да укажемо на могућност да он буде још бољи него што јесте – а експлицитна и прецизна упутства су добар начин за постизање тог циља.

Прегледањем грађе за овај рад уочили смо још један тип безличних реченица, за који нам није познато да је описан у нашим граматицама; наиме, глаголи *недосџајаџи*, *несџајаџи* и *несџаџи* у неким семантичким реализацијама могу да се јаве са два логичка субјекта, једним у генитиву и другим у дативу (што у Речнику није напоменуто):

недостајати а. *не биџи на расџолагању у џоџребном, очекиваном броју, количини, износу, не задовољаваџи у џогледу износа, количине, броја и сл., мањкаџи, фалиџи.* — Не можете посјећивати завод, јер вам недостаје новаца за школарину (Ћос. Б. 3, 134). **б.** (некоме, понекад безл.) *не биџи довољан (за неџџо), не досџизаџи, не доџицаџи, мањкаџи.* — Што јој је недостајало *живоџина искусџва*, то јој се надокнадило природним умом (Кораблев В., БК 1898, 1189). *Њему недостаје џраве инсџирације*, и отуда је он, по правилу, само духовит (Недић ЈБ. 1, 77).

нестајати 2. б. (нечега) *недосџајаџи, џонесџајаџи, мањкаџи, џомањкаваџи; не биџи на расџолагању, фалиџи.* — Како се он то тешко повлачи низ гору. Сваки час га задухало, нестајало *му даха* (Лив.

---

³¹ Граматичка напомена гласи: безл. или са грам. субјектом: глава, ухо. Логички субјекат се не помиње, а јавља се у примерима.

1, 25). И ту *нам* је нестајало *доброг саветѝа* ... јер нисмо знали где нам ваља ... тражити стан (Јаг. 2, 188). Ко доцне устаје, *обојака му* нестаје (НПосл Вук, 168).

нестати 3. б. (са логичким субјектом у генитиву) *остѝаѝи* (*без нечега*), *ионесѝаѝи*. — Готово *јој* је било нестало *даха* (Шен. А. 8, 268). Било *ми* је нестало *даха* (Ћос. Б. 1, 78). Шћах говорит', ал' *ми* неста *гласа* (Бан 4, 218).

Ми се њиховим описом на овом месту нећемо бавити, а свакако сматрамо да би то требало да буде предмет посебног рада. Када смо у уводу рекли да би *Синѝакса* групе аутора (Пипер и др. 2005) била потпунија да је могла да црпе системске информације овог типа из РСАНУ, заправо смо то имали у виду.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Антонић 2005: Ивана Антонић, Синтакса и семантика падежа, у Пипер и др. 2005, 119–300.
- Апресјан 1995: Ю. Д. Апресян, *Интегралноне описанне језыка и системна лексикографнја*, Российская академия наук. Институт русског језыка им. В. В. Виноградова, Москва.
- Артс ²2001: Bas Aarts, *English Syntax and Argumentation*, Palgrave, Hampshire – New York.
- Гортан Премк 1997: Даринка Гортан Премк, *Полисемнја и организација лексичког система у српскоме језыку*, Институт за српски језык САНУ, Београд.
- Еткинс–Рандел 2008: В. Т. Sue Atkins and Michael Rundell, *The Oxford Guide to Practical Lexicography*, Oxford University Press, Oxford.
- Ивић 1961–1962: Милка Ивић, Један проблем словенске синтагматике осветљен трансформационим методом (граматичка улога морфеме *се* у српскохрватском језыку), *Јужнословенски филолог XXV*, Београд, 137–151.
- Ивић 1963: Milka Ivić, Osnovne tipološke karakteristike srpskohrvatske impersonalne rečenice, *Књижевност и језык X/1*, Београд, 18–24.
- Мразовић–Букадиновић 1990: Pavica Mrazović i Zora Vukadinović, *Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića – Dobra vest, Sremski Karlovci – Novi Sad.
- Пипер и др. 2005: Предраг Пипер, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић, *Синѝакса*

- савременога српског језика. Простиа реченица* (ред. М. Ивић), Институт за српски језик САНУ – Београдска књига – Матица српска, Београд – Нови Сад.
- Пипер 2005: Предраг Пипер, Персоналност, у Пипер и др. 2005, 592–607.
- Поповић 2003: Љубомир Поповић, Интегрални реченични модели и њихов значај за лингвистички опис и анализу корпуса, *Научни саопштења САНУ у Вукове дане* 31/1, Београд, 201–220.
- Ружић 2005: Владислава Ружић, Проста реченица као синтаксичка целина, у Пипер и др. 2005, 477–571.
- Станојчић–Поповић ¹⁴2012: Живојин Станојчић и Љубомир Поповић, *Грамаџика српског језика за гимназије и средње школе*, Завод за уџбенике, Београд.
- Стевановић 1982: Михаило Стевановић, Синтакса у лексици, у: *Лексикографија и лексикологија*, САНУ – Институт за српскохрватски језик – Институт за јужнословенске језике Филозофског факултета у Новом Саду – Матица српска – Филолошки факултет у Београду, Београд – Нови Сад, 289–296.
- Тополињска 2002: Зузана Тополињска, Шта тражим у речнику?, у: *Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе*, САНУ – Институт за српски језик – Матица српска, Београд – Нови Сад, 33–37.
- Упутства: *Упутства за израду „Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ“*, Институт за српски језик [интерно издање].
- Чомски 1964: Noam Chomsky, *Aspects of the Theory of Syntax*, The M. I. T. Press, Cambridge–Massachusetts.

КОРИШЋЕНИ РЕЧНИЦИ

- МАС: *Словарь русского языка в четырех томах (Малый академический словарь)*, електронско издање, <http://feb-web.ru/feb/mas/mas-abc/default.asp>.
- MED: *Macmillan English Dictionary for Advanced Learners*, Oxford: Macmillan Publishers Limited, електронско издање речника MED, <http://www.macmillandictionary.com/>.
- РМС: *Речник српскохрватског књижевног језика*, I–VI, Матица српска, Нови Сад, 1967–1978.

РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, I–XVIII,
САНУ – Институт за српски језик САНУ, Београд, 1959–.

Резюме

Александра Маркович

ОБ ИДЕНТИФИКАЦИИ ЛОГИЧЕСКОГО СУБЪЕКТА И ЕГО
ПРЕЗЕНТАЦИИ В ОПИСАТЕЛЬНЫХ СЛОВАРЯХ СЕРБСКОГО
ЯЗЫКА

В предлагаемой работе рассматривается способ идентификации логического субъекта в описательных словарях сербского языка (в РСАНУ – Словаре Сербской академии наук и искусств и в РМС – Словаре Матицы сербской) и указывает на необходимость унификации приемов при лексикографической презентации данного члена предложения. Кроме того, следовало бы доработать Инструкцию, связанную с работой над РСАНУ. Автор также указывает на тип предложений, могущих иметь два логических субъекта, что отсутствует в наших грамматиках.